

Stakeholderbijeenkomst Noord

Verslag

Verslag stakeholderbijeenkomst regio Noord VAWOZ 2030

20 april 2021

Berenschot

Inhoudsopgave

1. Inleiding	2
2. Proces VAWOZ 2030	4
3. Plenaire sessie	5
4. Deelsessie Systeemintegratie	10
5. Deelsessie Milieu en ruimte op land	15
6. Deelsessie Milieu en ruimte op zee	21
7. Overzicht deelnemende partijen	26

Samenvatting

Op 20 april 2021 vond een stakeholderbijeenkomst plaats in het kader van VAWOZ 2030 met betrokken professionals uit de regio Noord. Een samenvatting van de hoofdpunten uit de bijeenkomst:

- Er bestaat een sterke wens om breder en meer integraal te kijken, alsook om de lange termijn in het oog te houden.
- De deelnemers spreken de wens uit dat in de verkenning nadrukkelijk moet worden gekeken naar de mogelijkheden in het Oostelijk deel van de Waddenzee. Sommige deelnemers hebben de indruk dat er nu tracés worden vastgelegd zonder dat alles is uitgezocht.
- Vertegenwoordigers van de landbouwsectoren spreken de wens uit dat landbouw als zelfstandig thema wordt meegenomen in het effectenonderzoek.
- Er is behoefte aan een fundamenteel gesprek over het gebruik van de Waddenzee, gekoppeld aan de gebiedsagenda 2050.

1. Inleiding

In het kader van de Verkenning Aanlanding Wind op Zee (VAWOZ) nodigde het ministerie van Economische Zaken en Klimaat betrokken professionals in de regio Noord uit voor een stakeholderbijeenkomst d.d. 20 april 2021. Het doel van de bijeenkomst was tweeledig. De bijeenkomst was erop gericht om reacties en mogelijk nog ontbrekende aandachtspunten op te halen op de effectenbeoordeling van verschillende tracé varianten en aanlandingslocaties ("de fijne zeef") door ingenieursbureau Witteveen+Bos. Daarnaast was het doel om de issues die vanuit de aanwezigen naar voren werden gebracht (en die wellicht onvoldoende in beeld zijn) te bespreken. Aan de hand van het verkennende onderzoek van Witteveen+Bos werd er dieper ingegaan op de belangrijkste aandachtspunten die uit de effectenanalyse van de relevante varianten naar voren kwamen. Deze bijeenkomst was een vervolg op de stakeholderbijeenkomst regio Noord op 9 maart 2021.

Doel stakeholderbijeenkomst

Tijdens de bijeenkomst werd in het plenaire deel een uitleg gegeven over de effectenbeoordeling door Witteveen+Bos, hoe Witteveen+Bos tot de resultaten is gekomen en hoe de effectenbeoordeling precies tot stand is gekomen. Het vertrekpunt zijn de resultaten van de effectenanalyse waarin de genoemde aandachtspunten uit de sessie van 9 maart zijn verwerkt.

In de drie verschillende deelsessies is vervolgens dieper ingegaan op de effectenbeoordeling van Witteveen+Bos. Stakeholders werden uitgenodigd om digitaal input aan te leveren op digitale kaarten. Hierover is vervolgens het gesprek gevoerd. Ook is aan de stakeholders gevraagd welke tracé alternatieven en aanlandlocaties zij als kansrijk achten (op het gebied van draagvlak).

Het programma van de stakeholderbijeenkomst was als volgt:

- Plenaire opening en toelichting:
 - Welkom en opening door Mariëlle Hetem (EZK)
 - Toelichting op VAWOZ door Jeanette Veurman (EZK)
 - Toelichting op effectenstudie door Teun van Breukelen (Witteveen+Bos)
- Drie parallelle deelsessies:
 - Deelsessie 1: Milieu en ruimte op land (Eemshaven/Vierverlaten)
 - Deelsessie 2: Milieu en ruimte op zee en grotere wateren (Eemshaven/Vierverlaten)
 - Deelsessie 3: Systemintegratie (Eemshaven/Vierverlaten)

Leeswijzer van dit verslag

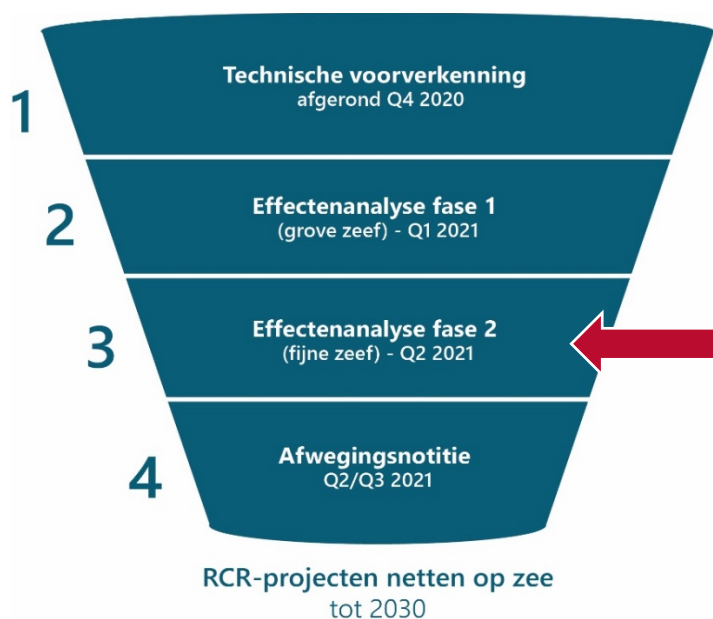
In dit verslag vindt u eerst een overzicht van het proces (hoofdstuk 2), gevolgd door een samenvatting van de opbrengsten uit de plenaire sessie (hoofdstuk 3) en de drie deelsessies (hoofdstukken 4, 5 en 6). Tot slot treft u in hoofdstuk 7 een lijst aan met deelnemende organisaties (op alfabetische volgorde). Bij vragen of opmerkingen bij dit verslag kunt u contact opnemen met de projectleider via VAWOZ@minezk.nl.

2. Proces VAWOZ 2030

Windenergie van de Noordzee is één van de belangrijkste randvoorwaarden voor de energietransitie in Nederland. Binnen de Verkenning Aanlanding Wind Op Zee (VAWOZ) wordt gekeken hoe de energie van windparken op zee die nog gebouwd gaan worden, straks het beste aan land kan worden gebracht respectievelijk kunnen aansluiten op de infrastructuur en de regionale en nationale vraag naar energie. Daarbij wordt gekeken naar de vorm (elektronen of waterstofmoleculen), de wijze van transport (kabel, buis of schip), de route en naar de vraag op land waar de energie naartoe kan worden gebracht. Met VAWOZ wordt de besluitvorming voorbereid, voor welke aanlandopties ruimtelijke procedures zullen starten.

VAWOZ 2030 bevindt zich bij fase 3: de effectenanalyse (fijne zeef), zie de rode pijl in de onderstaande figuur. Hier is een technische voorverkenning aan vooraf gegaan en het eerste deel van de effectenanalyse (grove zeef). De volgende stap in de verkenning is de uitwerking van de afwegingsnotitie VAWOZ door Witteveen+Bos. Parallel aan de effectenstudie loopt het omgevingsspoor onder begeleiding van Berenschot, waarin stakeholderbijeenkomsten worden georganiseerd met betrokken professionals. Dit verslag bevat de opbrengsten van de stakeholderbijeenkomsten bij fase 3.

Figuur 1: Overzicht van het proces

3. Plenaire sessie

Na de opening van de bijeenkomst geeft Jeanette Veurman (ministerie van EZK) een presentatie over de stand van zaken van VAWOZ 2030 en schetst zij de context waarin VAWOZ zich begeeft. Daarna volgt een presentatie van Teun van Breukelen van ingenieursbureau Witteveen+Bos met een update ten aanzien van de effectenbeoordeling. U kunt de presentaties van beide sprekers separaat downloaden.

De gespreksleider van Berenschot verwelkomt de deelnemers en benadrukt dat het organisatieteam erg blij is met de opkomst bij deze verkenning waarin wordt gesproken over de aanlanding van windenergie op zee in de regio Noord-Nederland. Deze verkenning sluit aan bij de eerste bijeenkomst van 9 maart jl. De verkenning is inmiddels een stap verder.

Mariëlle Hetem, MT-lid en namens het ministerie van EZK de opdrachtgever van VAWOZ, licht de bedoeling van deze verkenning toe. Zij licht ook toe dat in het gebied rondom de Eemshaven een groot aantal activiteiten speelt, waaronder het verkennen van de mogelijkheden van aanlanding van wind die op zee wordt opgewekt. In deze bijeenkomst gaat het ministerie van EZK samen met stakeholders in gesprek over belangrijkste aandachtspunten die uit de effectenanalyse naar voren komen. Uitgangspunt is dat de activiteiten plaatsvinden met zo min mogelijk schade aan functies in het gebied. Het is daarom belangrijk de onderzoeksresultaten voortdurend te monitoren en op elkaar af te stemmen. Mariëlle Hetem nodigt de stakeholders uit alle punten waar zij aan denken, mee te geven.

Mariëlle Hetem licht toe dat het in deze bijeenkomst vooral zal gaan over wat onderzocht moet worden. Alle informatie over effecten die hier uitkomt, wordt betrokken bij verdere proces.

Een deelnemer vraagt zich af in hoeverre het zinvol is te herhalen wat er tijdens de bijeenkomst in maart is gesproken over varianten. Hierop wordt geantwoord dat het project intussen een stap verder is. De varianten en aanlanding zijn op effecten beoordeeld en de omgevingsaspecten worden vandaag gepresenteerd. Er is nadrukkelijk nog geen keuze gemaakt. De deelnemers van deze bijeenkomst krijgen de gelegenheid mee te denken.

Een deelnemer is van mening dat er in de regio weinig voorstanders zijn voor nieuwe tracés, tenzij de aanlanding via Den Helder of verder oostwaarts loopt. Hij is benieuwd waarom de aspecten in het westelijk deel daarom opnieuw verder onderzocht worden. Een andere deelnemer vult aan dat in de afgelopen weken het maatschappelijk draagvlak voor Net op Zee ten Noorden van de Wadden bestuurlijk is afgenomen. Dit project kent veel weerstand in de omgeving. Daarnaast wordt gewezen op de technische ingrepen in de natuur, nodig voor het aan land brengen van wind op zee. In het voortraject over Net op Zee en de gevolgen voor de Waddenzee, is volgens deze deelnemer lichtzinnig omgegaan met de ecologische effecten van doorkruising bij Schiermonnikoog. De wens wordt uitgesproken dat de opgewekte energie op een slimme manier aan land kan worden gebracht waarbij de Waddenzee zoveel mogelijk wordt ontzien.

Een volgende deelnemer denkt dat die mogelijkheid er zeker is, als partijen flexibiliteit tonen door het gesprek hierover met elkaar te voeren. Deze deelnemer wenst om in deze bijeenkomst breder te kijken dan in de vorige bijeenkomst. Hier sluit een volgende deelnemer zich ook bij aan, en verwijst daarbij naar de antwoorden op Kamervragen over de beroepsvaart op zee. Daarin werd de nadruk gelegd op het standpunt van Nederland en andere landen rondom de Waddenzee. Daarbij hebben deze landen, en in het bijzonder Denemarken, duidelijk gemaakt dat er zo min mogelijk schade aan de Waddenzee

mag ontstaan bij het aanleggen van windparken. De hoop wordt uitgesproken dat Nederland zich daaraan houdt. Deze deelnemer is overigens nieuwsgierig naar de betekenis van de zin 'zo min mogelijk'.

Wat betreft de betrokkenheid vanuit de verschillende organisaties wordt er wisselend gereageerd. Vanuit de visserijsector wordt gereageerd en gemeld dat in de afgelopen weken goed contact is geweest over het project. Zij hopen dat de actieve betrokkenheid van de sector wordt voortgezet. Aan de andere kant voelen ook organisaties zich minder betrokken, zoals de Waddenzeehavens die stikstof als grote belemmerende factor in het geheel zien. Agrariërs geven aan grote schade aan hun landbouwpercelen te vrezen van de aanlanding, waarop zij niet zitten te wachten.

De gespreksleider bedankt de sprekers voor hun inbreng. Benadrukt wordt dat er nog geen keuzes zijn gemaakt en dat de komende tijd door het ministerie van EZK, Witteveen+Bos, Berenschot en andere partijen gebruikt wordt om ruim onderzoek te doen en parallellen te trekken met andere lopende processen zoals het Milieutechnische onderzoek innovaties doorkruisen van de Wadden, Programma Noordzee, Programma Infrastructuur Duurzame Energie (PIDI), Net op Zee ten Noorden van de Wadden en Programma Energie Hoofdstructuur.

Presentatie ministerie van EZK: toelichting op VAWOZ

Jeannette Veurman, van het ministerie van EZK geeft een toelichting op VAWOZ. Hierbij legt zij uit waarom de verkenning wordt gedaan, wat de relatie is met andere trajecten en hoe het vervolg van het traject richting besluitvorming eruitziet. Focus voor deze bijeenkomst ligt op VAWOZ 2030, dat ook op 28 april 2021 in het Omgevingsberaad aan de orde komt.

Ten eerste wordt het doel besproken. Het doel van deze bijeenkomst is samen met stakeholders kansrijke aanlandingsmogelijkheden van nieuwe windparken op zee te verkennen, in overeenstemming met de Omgevingswet. Daarbij wordt onderscheid gemaakt in:

1. De verkenning tot 2030 (voldoen aan de Klimaatdoelstellingen) waarmee in december 2020 een begin is gemaakt;
2. De verkenning 2030-2040 (aanlanden met elektronen en moleculen en creëren van energiehubs en interconnectie met andere landen) waarvan wordt voorgenomen rond de zomer van 2021 te beginnen.

Jeanette Veurman geeft hierbij aan dat de doorlooptijd voor VAWOZ krap is. Grootschalige projecten vragen veel tijd. Het produceren van waterstof zal vermoedelijk na 2030 op grote schaal toegepast kunnen worden. In VAWOZ 2030 is de scope daarom gericht op het aanlanden van elektronen. Wel wordt er gekeken naar de ruimtelijke mogelijkheden voor opwekking van waterstof op land. Voor de periode 2030-2040 wordt naast aanlanding van elektriciteit opgewekt door wind, ook gekeken naar aanlanden met moleculen, de vorming van energiehubs/eilanden en de interconnectie met andere landen.

Ten tweede wordt de relatie met andere projecten besproken. Er zijn andere belangrijke projecten die van invloed zijn op de verkenning VAWOZ. Jeannette Veurman noemt in dit kader:

- Milieutechnisch onderzoek innovaties doorkruisen van de Wadden. Dit onderzoek maakt onderdeel uit van VAWOZ
- Programma Noordzee

- Programma Infrastructuur Duurzame Energie (PIDI)
- Net op Zee ten Noorden van de Wadden
- Programma Energie Hoofdstructuur

Zij vervolgt haar verhaal door te benadrukken dat het Waddengebied een zeer waardevol gebied is. Daarom wordt door EZK, de provincie Groningen, TenneT en Gasunie een onderzoek opgestart waarbij wordt onderzocht welke milieubesparende innovaties mogelijk zijn bij de aanleg van kabels en leidingen door het Waddengebied. Er wordt bekeken welke mogelijkheden er zijn qua aantal en situering van tracés binnen milieurandvoorwaarden. We willen graag dat milieu- en waddenorganisaties hierover met ons meedenken. Hierover zal ook het gesprek worden gevoerd in het Omgevingsberaad van 28 april 2021. Daarnaast zijn we met de Waddenacademie in gesprek over een mogelijke rol in het onderzoek.

Ten derde komt de globale planning van VAWOZ 2030 aan de orde. In deze omgevings sessie Noord-Nederland en de omgevings sessie Zuidwest Nederland op 21 april 2021, worden de resultaten van de effectenanalyse gepresenteerd en besproken.

Naar verwachting volgt in juni een volgende omgevings sessie met de stakeholders.

De commissie Milieueffectrapportage (m.e.r.) zal in de zomer advies uitbrengen over VAWOZ. In mei start verder het milieutechnisch onderzoek naar innovaties voor het Doorkruisen van de Wadden. Dit onderzoek zal naar verwachting in september afgerond worden, daarnaast wordt er in het kader van het Project Net op zee Ten Noorden van de Waddeneilanden nader onderzoek verricht naar onder meer milieu en landbouw. Alle onderzoeksresultaten zullen bij elkaar worden gebracht en op basis daarvan zal worden bekeken wat dat betekent voor ruimtelijke procedures. Op basis van alle onderzoeksresultaten, hetgeen is opgehaald uit de omgeving, de ambities van een nieuw kabinet rond de opgave wind op zee, het advies van de commissie m.e.r., een advies van in ieder geval de provincies en mogelijk breder bestuurlijk gremium zal besluitvorming naar verwachting in oktober 2021 plaatsvinden.

Gevraagd wordt hoe de vergroening van bestaande energie in de Eemshaven zich verhoudt met de ambitie van de Eemshaven om tweemaal zo groot te worden. De deelnemer vraagt zich af of er overleg wordt gevoerd met Duitsland en Denemarken. Jeanette Veurman antwoordt dat er overleg zal plaatsvinden met Duitsland en Denemarken. Er zal met Duitsland worden gekeken wat mogelijk is in het kader van Eemshaven Oost.

Over de opmerking over aanlanding in Den Helder, licht Jeanette Veurman toe dat het aanwezig zijn van een hoogspanningsnet voor de aanlanding, een belangrijke randvoorwaarde speelt. In Den Helder is geen Hoogspanningsnet, 380kV net aanwezig. Er loopt wel een verkennend onderzoek naar een mogelijk 380 kV net naar Den Helder maar dat zal niet op tijd klaar zijn voor aanlanding uiterlijk in 2030. Den Helder wordt wel meegenomen in VAWOZ 2030-2040, ook in relatie tot mogelijke aanlanding van waterstof.

Presentatie Witteveen+Bos over de effectenbeoordeling

Teun van Breukelen van Witteveen+Bos neemt het stokje over van Jeanette Veurman en presenteert de Effectenbeoordeling. In de Effectenbeoordeling worden de volgende thema's onderzocht:

- Milieu
- Omgeving
- Techniek
- Kosten
- Toekomstvastheid
- Systeemintegratie

VAWOZ 2030 heeft de eerste en de tweede fase van de effectenanalyse (grove zeef en fijne zeef) uitgevoerd. Aan de grove zeef is een technische voorverkenning vooraf gegaan. De tweede fase (fijne zeef) heeft de mogelijke effecten verder in kaart gebracht in de effectenanalyse. Het tweede en derde kwartaal wordt gebruikt voor de afwegingsnotitie VAWOZ.

Op basis van de effectenrapportage wordt geconstateerd dat er zorgen bestaan over eventuele negatieve effecten op de Waddenzee (ongeveer 20 km doorkruising) en op de landbouw (8 – 35 km doorkruising). Verder wordt genoemd dat werkgelegenheid juist naar voren is gekomen als kans van dit project, in relatie tot de ambities betreffende de ontwikkeling en verduurzaming van de Eemshaven

Teun licht de thema's van de effectenbeoordeling kort toe:

- **Thema Milieu:** Binnen dit thema vindt onderzoek plaats naar de effecten op de natuur, verstoring van habitats, sedimentatie en vertroebeling, waarvoor mitigatie nodig is. De effecten van stikstofdepositie zijn relevant voor duin-, kwelder en pioniersvegetatie. Het doorkruisen van akkerbouwgronden kan schade aan drainage systemen geven, en de bodemstructuur kan door de aanleg van kabels veranderen. De studie Doorkruising van de Wadden wordt binnenkort gestart, waarin onderzocht wordt onder welke voorwaarden, hoe en waar de Waddenzee op een zo natuurvriendelijk mogelijke wijze doorkruist kan worden.
- **Thema Omgeving:** In dit thema worden per tracé alternatief kansen en belemmeringen vanuit omgevingsperspectief onderzocht. Daarbij wordt rekening gehouden met het feit dat de Waddenzee een belangrijk gebied is voor de biodiversiteit op wereldschaal. De leefgebieden zijn ontstaan door getijden en wind. De Waddenzee is aangemerkt als Natura 2000-gebied en UNESCO Werelderfgoed. In omgeving brede zorgen over aantasting gebied en hoogwaardige landbouwgebieden.
- **Thema Techniek:** Binnen dit thema is de uitvoerbaarheid een aandachtspunt. In Huibertgat is de ruimte beperkt, en daarom is aanlanding hier momenteel lastig uitvoerbaar volgens de huidige standaarden. Complexe kruisingen Schiermonnikoog, Waddenzee. Nader onderzoek is nodig naar de mogelijkheden van innovatieve aanlegtechnieken. Dit komt ook in het onderzoek Doorkruisen Waddenzee aan de orde..
- **Thema Kosten:** Op basis van de lengte van de tracés en de kosten van het 2GW gelijkstroomconcept zijn de kosten ingeschat. Op basis hiervan zijn weinig verschillen tussen de verschillende varianten. Er moet daarnaast nog wel rekening gehouden worden met technische complexiteit van de tracés en daardoor oplopende kosten.

- **Thema Toekomstvastheid:** Kijkend naar de ontwikkelingen na 2030 wordt onderzocht of de aanleg van een energiehub op zee mogelijk is. Gekeken wordt naar de gevolgen van de aanlanding voor deze toekomstige ontwikkeling. Zoekgebied 5 is bijvoorbeeld vanwege de beperkte ruimte hiervoor niet geschikt. Het is de vraag of verdere toekomstige ontwikkelingen nog mogelijk zijn door de beperkte ruimte. Voor het oostelijk tracé is bijvoorbeeld beperkte ruimte voor corridorvorming.
- **Thema Systeemintegratie:** In dit thema wordt onderzocht of er voldoende vraag is voor aanlanding van windparken. Aanlanding voor 2x2 GW zal vermoedelijk niet tot veel problemen in het systeem leiden. Mogelijk wel voor 3x2 GW. Omdat er veel onzekerheid over de vraagontwikkeling bestaat, zal dit nader onderzocht moeten worden. Vanuit de CES'sen moet hier ook meer duidelijkheid komen.

Afsluiting plenair deel

De gespreksleider van Berenschot rondt het plenaire deel van deze bijeenkomst af. Er zijn via de chat nog vragen gesteld en opmerkingen gemaakt.

Een deelnemer noemt het ruimtegebrek en benadrukt de noodzaak om hier in internationaal verband naar te kijken. Een andere deelnemer ondersteunt dit, en informeert binnen dit kader naar diplomatieke samenwerking met Duitsland. Weer een andere deelnemer geeft aan dat een onderwatertunnel drijvend aan ankers als corridor via de Eems elders al wordt toegepast.

VAWOZ wordt bestempeld als gigantisch grote opgave door een deelnemer, terwijl de ruimte in het Oostelijk Waddengebied beperkt is voor de kabels. Tijdens de sessie is genoemd dat naar een toekomstige corridor wordt gezocht voor de aanlanding – en deze deelnemer vindt dat de Waddenzee niet als corridor voor aanlanding van Wind op Zee mag worden gezien. Ook pleit de deelnemer om innovatieve mogelijkheden in het onderzoek te betrekken zoals bij Windpark Gemini. Hij wenst een integrale benadering.

In het gesprek wordt tot slot door een andere deelnemer gewezen op de uitkomst van een onderzoek dat het niet mogelijk is om drie kabels naast elkaar kwijt te kunnen. In dat kader wordt verwezen naar de optie dat het verstrengelen van kabels wel mogelijk zou kunnen zijn.

De gespreksleider stelt voor deze inhoudelijke vragen mee te nemen naar de deelsessies.

4. Deelsessie Systeemintegratie

In deze deelsessie gingen stakeholders in op aspecten die van belang zijn voor systeemintegratie (de energievraag van industrieclusters om windenergie direct te gebruiken en hoe de aanlanding past in het energiesysteem), met als vertrekpunt de resultaten van de effectenanalyse waarin de genoemde aandachtspunten uit de sessie van 9 maart zijn verwerkt. Aan de hand van het onderzoek van Witteveen+Bos is er stilgestaan bij de belangrijkste aandachtspunten die uit de effectenanalyse van de relevante varianten naar voren komen, zoals de ontwikkeling van de vraag vanuit de industrie. Aan de deelnemers is gevraagd welke aanvullende aandachtspunten zij voorzien die van invloed (kunnen) zijn op het slagen van tracés en aanlandingen. Ook is gepeild hoe de aanwezige deelnemers het lokale en regionale draagvlak voor (extra) aanlandingen inschatten en hoe dit meegewogen dient te worden in het omgevingsspoor.

De gespreksleider opent de deelsessie over systeemintegratie en heet iedereen welkom. Een medewerker van bureau Witteveen+Bos leidt het onderwerp 'Systeemintegratie' in, en toont daarbij een digitale kaart waarop de deelnemers aan deze deelsessie kunnen reageren. Er wordt uitgelegd dat het thema systeemintegratie relevant is voor de aansluitingen op het hoogspanningsnet, om wind die opgewekt wordt in windparken op zee mogelijk te maken. De opwekking van wind op zee zal zo veel mogelijk lokaal geabsorbeerd worden, zodat die niet voor overbelasting van het hoogspanningsnet zorgt.

Overzicht met geïnventariseerde aandachtspunten

Witteveen+Bos toont de aandachtspunten die naar voren zijn gekomen, mede op basis van de vorige bijeenkomsten, samen met reeds geïnventariseerde en bekende standpunten uit de omgeving (zie kader en bijlage). Er worden geen opmerkingen gemaakt.

Algemene geregistreerde standpunten omgeving

Eemshaven/Vierverlaten:

- Diverse omgevingspartijen pleiten ervoor om de doelstellingen en uitgangspunten uit de Gebiedsagenda 2050 en de afspraken over hoe om te gaan met natuur in dit gebied te volgen, als ook de governance in het Waddengebied te benutten.
- De algemene houding is om te bundelen met bestaande kabel- en leidingtracés, om negatieve effecten in nog onaangetaste gebieden en hoogwaardige agrarische gronden te beperken/voorkomen. Hierbij is het verzoek om ook goed naar tracés door de Eems te kijken.
- Diverse partijen benadrukken integraliteit: maak integrale afwegingen en betrek daarbij zowel TNW als ook alle benodigde (toekomstige) infrastructuur.
- Ook wordt benadrukt om te kijken naar de cumulatie van ingrepen in het gebied; kijk met een internationale blik naar het gebied en over de Nederlandse grenzen heen.
- Tevens geven partijen aan om ook de samenhang met de toekomstige waterstofeconomie en de ontwikkeling van de CES'sen te onderzoeken.

Eemshaven:

- Er is groot draagvlak vanuit de Provincie en Groningen Seaports voor deze aansluitlocatie vanwege de ambities voor zowel de energiehubs als de ambities om de haven te verdubbelen en te verduurzamen. Daarmee zal de werkgelegenheid en economische ontwikkelingen in het gebied een impuls worden gegeven.

Vierverlaten:

- Er is geen draagvlak voor deze aansluitlocatie zolang Eemshaven een optie is.

Zie de **bijlage** voor de kaart met de omgevingskennis voor de tracéalternatieven en aanlandroutes van Noord.

Bespreking van het beoordelingskader

Witteveen+Bos toont vervolgens de effect-beoordelingstabellen bij de aanlandlocaties. Hierbij wordt uitgelegd dat kosten wat betreft de tracés onderling weinig variëren. Een deelnemer informeert naar de netconsessies van TenneT, en is met name benieuwd of alle op zee opgewekte energie dieper het land in wordt gebracht. Witteveen+Bos en TenneT geven een toelichting. De variant 6GW is onderzocht, waarbij 2GW van Borsele komt, 2GW van de Maasvlakte en 2GW van de Eemshaven. TenneT licht toe dat de benodigde lokale vraag direct wordt gebruikt. Het surplus zal landinwaarts getransporteerd worden. De gelijktijdigheid van vraag en aanbod wordt hierbij als belangrijk punt genoemd. Vraag en aanbod zijn doorgerekend en het is bekend waar knelpunten ontstaan. Als de lokale vraag tegenvalt, wordt elektriciteit getransporteerd. Knelpunten ontstaan verder landinwaarts in het net en bij grensovergangen. Een deelnemer is het eens met de analyse, en wijst binnen dat kader ook op de waterstofinfrastructuur. Lokale afname van waterstof is in de havengebieden minder relevant, omdat waterstof via het nog aan te leggen waterstofnetwerk dieper landinwaarts kan worden getransporteerd, en naar België.

Witteveen+Bos bevestigt dat de afweging tussen waterstof versus elektriciteit is meegenomen in de analyse. Noord-Nederland wil groene waterstof produceren. Verder transport dient gefaciliteerd te

worden. Hierop wordt gereageerd dat deze interactie mogelijk – commercieel – interessant kan zijn. Analyses laten zien dat de elektriciteitsprijs hoog is waardoor het niet relevant is waterstof te produceren, omdat er anders sprake kan zijn van ophoping van elektriciteit. Witteveen+Bos licht toe dat de markt vraag zich ontwikkelt aan de hand van beschikbaarheid. De industrie is optimistisch en kijkt wat er komt en wat het kost. Gasunie beveelt aan om kosten met elkaar te vergelijken, in plaats van tevoren in te vullen, en op basis daarvan de energiebehoefte te bepalen.

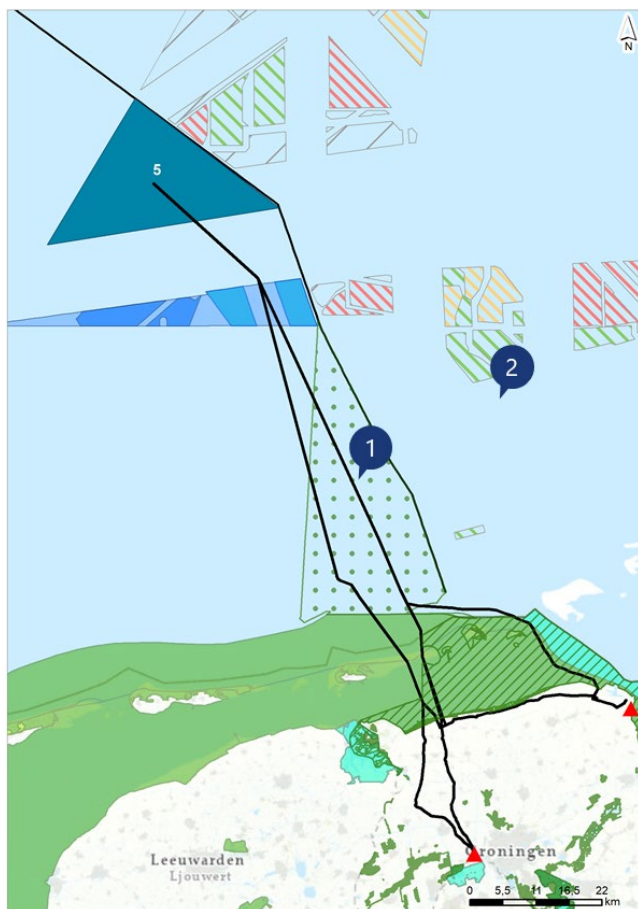
Reacties op het beoordelingskader en de kaart

Na deze discussie licht de gespreksleider de toepassing van de digitale kaarten toe. De deelnemers krijgen de tijd om virtueel gele briefjes met input op het beoordelingskader en de kaart te plaatsen.

Bij het beoordelingskader worden de volgende opmerkingen geplaatst:

- Als aandachtspunt wordt meegegeven dat elektrificatie en Power-to-Gas of windgas (P2G) niet zomaar bij elkaar op te tellen zijn. Met name P2G is sterk afhankelijk van de prijs van elektriciteit, anders is grijze waterstof goedkoper.
- Er wordt aangegeven dat de leiding van Noordgastransport (NGT-leiding) in de toekomst voor waterstof is voorzien, ook volgens NGT zelf om hubs te faciliteren.
- De wens wordt uitgesproken dat er een goede analyse ligt over de gelijktijdigheid (gedurende het jaar, en dus niet over exact hetzelfde moment van ingebruikname) tussen enerzijds de productie uit VAWOZ, en anderzijds de vraag uit industrie (elektrificatie of elektrolyse).
- Een deelnemer spreekt de vraag uit of er "geen ruimte" is in de transportcapaciteit van TenneT, en vraagt of er eventueel via directe elektrificatie of conversie naar waterstof nog wel ruimte is.
- Er wordt aangegeven dat er afdoende ruimte is voor een hoogspanningsstation in Eemshaven. Daarnaast is afgelopen week ook de uitbreiding van de Eemshaven aangekondigd met 600 hectare, en zijn er ketenplannen rondom waterstof waarmee veel stroom ook geabsorbeerd wordt in de haven.

Figuur 2: Kaart aansluitlocaties Eemshaven (EEM) en Vierverlaten (VVL)

Bij de kaart met de aansluitlocaties Eemshaven (EEM) en Vierverlaten (VVL) worden de volgende twee opmerkingen geplaatst (zie figuur 2):

1. Als aandachtspunt wordt meegegeven dat goed in beeld moet worden gebracht hoe dit AC tracé helpt om op lange termijn de natuurschade te beperken, als we aan de doelstellingen van 'Parijs' willen voldoen.
2. Er wordt aangegeven dat in het inrichten van oplossingen erg vanuit het 'nu' wordt gedacht, terwijl de vraag ook is hoe het toekomstige systeem eruit gaat zien. Er wordt stevig ingezet op waterstof. De deelnemers vraagt zich af waarom dan niet ook wordt verkend om een deel van de opgewekte energie direct op zee of elders vroeg in systeem om te zetten naar waterstof en beschikbaar te stellen via een backbone? Aanvullend vraagt de deelnemer zich af of dit problemen oplost die ontstaan door de hoeveelheid elektronen die naar land moeten? Immers: Vraag kun je ook creëren.

Bespreking van de input

Vervolgens nodigt de gespreksleider de deelnemers uit om hun opmerkingen toe te lichten en gaan de deelnemers aan de sessie in gesprek. In het gesprek wordt door een deelnemer de vraag gesteld hoe we willen dat het toekomstige systeem eruit gaat zien. Hierop wordt gereageerd met de opmerking dat er stevig wordt ingezet op waterstofproductie. Een andere deelnemer vraagt zich af waarom in dat kader niet gekozen wordt voor om een deel van de opgewekte waterstof direct op zee of elders vroeg in het systeem om te zetten naar waterstof en beschikbaar te stellen via een backbone. Daarbij rijst de vraag

of dit problemen oplost die ontstaan door de hoeveelheid elektronen die verder het land in moeten worden getransporteerd. Vraag kan immers ook gecreëerd worden. Een vertegenwoordiger van het ministerie van EZK bevestigt dat hierover wordt nagedacht, net zoals over het instrumentarium. Ook daarvoor kan in deze bijeenkomst input geleverd worden waarmee het project verder kan. Ook de stelling over vraag creëren is juist in het kader van vraag en aanbod van groene waterstof. Op land staan nog geen grote elektrolyzers. Omdat schaal creëren op land gemakkelijker is dan op zee zal de aandacht eerst uitgaan naar creëren van schaal op land, en daarna op zee.

In het onderzoek 'Doorkruising Wadden' vindt ook onderzoek plaats naar de aanleg van een waterstofleiding en de gevolgen die dit met zich meebrengt. Witteveen+Bos noemt de aanwezige gasleiding in het gebied die voor waterstoftransport gebruikt kan worden. Er wordt gewezen op de kwetsbaarheid van elektrolyzers op zee. Op dit moment zet de sector samen met de Nederlandse Organisatie voor toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek (TNO) een pilotproject op waarin wordt onderzocht hoe goed elektrolyzers zich houden in barre offshore omstandigheden.

Er wordt gevraagd op welke wijze het 'AC tracé' helpt om natuurschade op lange termijn te beperken wanneer de Parijs-doelstellingen moeten worden gehaald.

Een deelnemer doet de suggestie om de ruimte die overblijft te onderzoeken wanneer het tracé oostelijker wordt gelegd. Wellicht is er dan in de toekomst onvoldoende ruimte voor iets anders. Dit zou voor de korte termijn niet zo'n probleem zijn, maar wel voor de lange termijn. Witteveen+Bos antwoordt dat het aspect van toekomstvastheid een belangrijke onderzoeksvraag is.

Tot slot vraagt de gespreksleider wat het beeld van de deelnemers en de omgeving is rondom extra aanlandingen. Een deelnemer antwoordt voor zijn gevoel alleen te staan, omdat de weerstand van landbouw en toerisme massief is. Vanuit de industrie en havens is er wel steun voor het project, mede omdat de Parijs-ambities gehaald moeten worden. Tot slot wordt benoemd dat het belangrijk is dat er aandacht uitgaat naar heldere communicatie, omdat het perspectief van de partijen wellicht onvoldoende breed is.

Afronding

De gespreksleider van Berenschot rondt de deelsessie af. De deelnemers worden bedankt voor hun inbreng, en worden uitgenodigd voor de vervolgbijeenkomst die in juni 2021 zal worden georganiseerd. Tot slot wordt toegelicht dat medio mei de verslagen van deze bijeenkomst en de parallelsessies gepubliceerd zullen worden via de website: www.rvo.nl/vawoz.

5. Deelsessie Milieu en ruimte op land

In deze deelsessie gingen stakeholders in op aspecten die van belang zijn voor Milieu en ruimte op land, met als vertrekpunt de resultaten van de effectenanalyse waarin de genoemde aandachtspunten uit de sessie van 9 maart zijn verwerkt. Aan de hand van het verkennende onderzoek van Witteveen+Bos is dieper ingaan op de belangrijkste aandachtspunten die uit de effectenanalyse van de relevante varianten naar voren komen. Ook is aandacht besteed aan de effecten op natuur. Aan de deelnemers is daarnaast gevraagd welke aanvullende aandachtspunten er zijn die van invloed (kunnen) zijn op de slagingskans van tracés en aanlandingen. Tot slot is gepeild hoe de aanwezige deelnemers het lokale en regionale draagvlak voor (extra) aanlandingen inschatten en hoe dit meegewogen dient te worden in het omgevingspoot.

De gespreksleider opent de deelsessie over Milieu en natuur op land en heet iedereen welkom. Een medewerker van bureau Witteveen+Bos leidt het onderwerp 'Milieu en ruimte op land' in, en toont daarbij een digitale kaart waarop de deelnemers aan deze deelsessie kunnen reageren. Er wordt uitgelegd dat het thema Milieu en ruimte op land relevant is voor de aansluitingen op het hoogspanningsnet, om wind die opgewekt wordt in windparken op zee mogelijk te maken. De opwekking van wind op zee zal zo veel mogelijk lokaal geabsorbeerd worden, zodat die niet voor overbelasting van het hoogspanningsnet zorgt.

Overzicht met reeds geïnventariseerde aandachtspunten

Witteveen+Bos toont de aandachtspunten die naar voren zijn gekomen, mede op basis van de vorige bijeenkomsten, over de vier specifieke locaties, samen met reeds geïnventariseerde en bekende standpunten uit de omgeving (zie kader en figuur 4). Aan de deelnemers wordt gevraagd of deze standpunten juist zijn opgenomen of dat er een verschuiving heeft plaatsgevonden. Er worden geen opmerkingen gemaakt.

Algemeen geregistreerde standpunten omgeving

Eemshaven/Vierverlaten:

- Diverse omgevingspartijen pleiten ervoor om de doelstellingen en uitgangspunten uit de Gebiedsagenda 2050 en de afspraken over hoe om te gaan met natuur in dit gebied te volgen, als ook de governance in het Waddengebied te benutten.
- De algemene houding is om te bundelen met bestaande kabel- en leidingtracés, om negatieve effecten in nog onaangetaste gebieden en hoogwaardige agrarische gronden te beperken/voorkomen. Hierbij is het verzoek om ook goed naar tracés door de Eems te kijken.
- Diverse partijen benadrukken integraliteit: maak integrale afwegingen en betrek daarbij zowel TNW als ook alle benodigde (toekomstige) infrastructuur.
- Ook wordt benadrukt om te kijken naar de cumulatie van ingrepen in het gebied; kijk met een internationale blik naar het gebied en over de Nederlandse grenzen heen.
- Tevens geven partijen aan om ook de samenhang met de toekomstige waterstofeconomie en de ontwikkeling van de CES'sen te onderzoeken.

Eemshaven:

- Groot draagvlak / ambitie vanuit de Provincie en GSP voor deze aansluitlocatie vanwege de energiehub ambities, ambities om de haven te verdubbelen en te verduurzamen en daarmee de werkgelegenheid en economische ontwikkelingen in het gebied een impuls te geven.

Vierverlaten:

- Geen draagvlak voor deze aansluitlocatie zolang Eemshaven een optie is.

Zie de **bijlage** voor de kaart met de omgevingskennis voor de tracéalternatieven en aanlandroutes van Noord.

Reacties op het beoordelingskader en de kaart

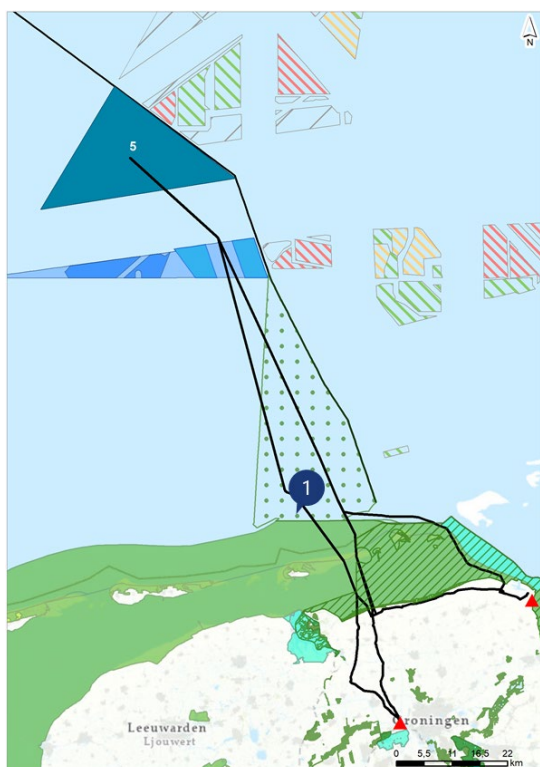
Een medewerker van Witteveen+Bos toont vervolgens de effect-beoordelingstabellen bij de aanlandlocaties en licht deze toe. Bij de beoordelingen is de 'stoplichtenaanpak' gehanteerd. Groen geeft aan dat er geen tot weinig belemmeringen zijn. Oranje geeft aan dat er negatieve effecten zijn; deze zijn echter beheersbaar met het treffen van maatregelen. Rood geeft aan dat er schadelijke effecten zijn die moeilijk of niet beheersbaar zijn met maatregelen. Aspecten die nu rood zijn beoordeeld, kunnen voor de versnelling 2020-2030 niet haalbaar zijn. Dit betekent niet per definitie dat dit eveneens het geval is voor de versnelling 2030-2040.

Wat bij de beoordelingen opvalt, is een rode beoordeling voor stikstofdepositie. Deze beoordeling is gegeven voor alle 26 onderzochte tracévarianten. Toegelicht wordt dat er significante effecten zijn op Natura 2000-gebieden in de buurt (Duinen Schiermonnikoog en de Waddenzee), maar ook op verder liggende Natura 2000-gebieden.

Bij de effect-beoordelingstabellen worden door de deelnemers de volgende opmerkingen gemaakt:

- Een deelnemer maakt de opmerking of de aspecten als bodemdaling en droogte bij bodem ook worden meegenomen in het beoordelingskader?
- Een andere deelnemer vraagt zich af of toekomstige windturbines en veiligheidszones worden meegenomen in de beoordelingskaders?
- Een stakeholder vraagt zich bij het beoordelingskader af hoe het zit met de kabels en leidingen in het zoekgebied.
- Een deelnemer heeft het over verstoringen: Welke restricties worden er gesteld in de uitvoeringsperiode en daarmee ook aan de totale duur van de uitvoering?
- Een stakeholder plaatst de opmerking: hoe gaat het eruit zien op de locatie zelf? Wat is het draagvlak hiervoor bij bewoners en bedrijven en heeft dit eventueel gevolgen voor de tracékeuze?
- Een deelnemer schrijft bij het beoordelingskader: Wat is de (verwachte) uitvoeringsperiode van de varianten? Zit daar nog een verschil in? Dit in verband met onder andere derving inkomsten ten gevolge van een bouwperiode.

Figuur 3: Kaart aansluitlocaties Eemshaven (EEM) en Vierverlaten (VVL)

Bij de kaart met de aansluitlocaties Eemshaven (EEM) en Vierverlaten (VVL) wordt één opmerking geplaatst door een deelnemer (zie figuur 3):

1. Een deelnemer vraagt om aandacht te besteden voor het ruimtelijke beleid provincie Fryslân opgenomen in de omgevingsvisie.

Bij het figuur met aandachtspunten over systeemintegratie/vraag en het proces m.b.t. de verschillende tracévarianten en aanlandingslocaties worden geen opmerkingen gemaakt.

Bespreking van de input

Vervolgens nodigt de gespreksleider de deelnemers uit om hun opmerkingen toe te lichten en gaan de deelnemers in gesprek. Een deelnemer geeft via de chat aan dat voor landbouw maar één aspect is meegenomen, te weten de doorsnijding van akkerbouwgrond en weidegrond. Er zijn echter meerdere aspecten van belang, zoals het aantal grondeigenaren, bodemopbouw, plantenziekten, verziltingsrisico, warmte en straling en aanlegmethode. Daarnaast zijn de aspecten die wel zijn meegenomen, niet nader uitgewerkt. De duiding en uitwerking van de landbouwaspecten is een kopie van de VANOZ en is hiermee veel te mager naar de mening van deze deelnemer. In de VANOZ had verzilting ook een rode beoordeling. Hierbij wordt verwezen naar de paragrafen 12.3.5 en 12.3.19 van het VANOZ-rapport.

Een medewerker van Witteveen+Bos antwoordt dat binnen de VAWOZ zes hoofdthema's zijn onderzocht. Hieronder vallen tientallen deelaspecten. Een aspect is landbouw dat ook weer uit meerdere onderdelen bestaat. Het onderdeel verzilting is bijvoorbeeld apart beoordeeld onder bodem en water. Ook is de waterkwaliteit op verschillende aspecten onderzocht. Dezelfde deelnemer licht toe dat de landbouw heeft bekeken wat het belang van de grondeigenaren is als het gaat om lijnelementen. Met deze agrarische waarden kunnen de effecten en de gevolgen worden geduid. Dit betekent dat deze ook verder als thema (en niet als deelthema) moeten worden uitgewerkt zodat deze ook kunnen worden meegewogen in het voorkeursalternatief. Verwezen wordt naar een rapport van het waterleidingbedrijf waarin de effecten op landbouw op zeven onderwerpen met deelonderwerpen zijn onderzocht voorafgaand aan het VKA. Wat nu in de effectbeoordeling is gedaan is onvoldoende om de effecten op landbouw te duiden. Een vertegenwoordiger van het ministerie van EZK antwoordt dat hierover ook eerder gesproken. Vanuit het ministerie van EZK is de wens uitgesproken om een verdiepingsgesprek over de landbouw te hebben. De vraag is welke factoren aan de verkenning zouden moeten worden toegevoegd en of hiervoor informatie beschikbaar is. Dezelfde deelnemer antwoordt dat hij de informatie over hoe de gevolgen voor landbouw te duiden in de verkenning, heeft gemaaild.

Een andere stakeholder merkt op dat de onderzoeken voor VAWOZ en de onderzoeken die ten noorden van de wadden lopen in het najaar bij elkaar moeten komen. Wat betreft de landbouw is het gewenst om boven water te krijgen wat de werkelijke impact van het westelijk tracé is. Witteveen+Bos bevestigt dat VAWOZ gebruikmaakt van bestaande onderzoeken. Het project Net op Zee Ten noorden van de Waddeneilanden is wat betreft procedure en onderzoeken veel meer op detailniveau. Onderzoeken die hierover beschikbaar zijn of nog beschikbaar gaan komen, kunnen in VAWOZ worden meegenomen.

Een deelnemer eerder betrokken bij VANOZ meldt dat de landbouw zich zorgen maakt over de langetermijneffecten. De indruk is dat de effecten veel langer kunnen duren dan nu wordt ingeschat. Worden de kosten hiervan, zoals schadevergoedingen voor de landbouw, meegenomen in de berekeningen? Het is mogelijk dat er dan heel andere besluiten zullen worden genomen. Een ingenieur van Witteveen+Bos antwoordt dat schadevergoedingen niet worden meegenomen in VAWOZ. Een medewerker van het ministerie van EZK voegt hieraan toe dat schadevergoedingen voor Net op zee Ten noorden van de Waddeneilanden wel worden meegenomen en dat het zeker niet zo is dat voornamelijk op basis van de kosten een keuze is gemaakt. In deze opgave is vooral ruimte een issue en er moet gezamenlijk goed worden afgewogen hoe de schaarse ruimte op de juiste wijze wordt ingezet en wat de daarvoor de best bijpassende kabel is. Hierbij wordt ook zeker gekeken naar gevolgschade. Er lopen hiervoor momenteel gesprekken met TenneT en ook met LTO. Een vertegenwoordiger van TenneT vult aan dat er een onderzoek is gestart waarbij onder meer wordt bekeken hoelang peilbuizen kunnen blijven staan. Verder zijn er gesprekken met LTO over hoe dit in een rapportage kan worden vormgegeven. Dit kan dan worden meegenomen in de afweging. Een vertegenwoordiger van het

ministerie van EZK vraagt of de informatie uit het onderzoek kan worden gebruikt voor de besluitvorming over VAWOZ. Een vertegenwoordiger van TenneT bevestigt dat dit de bedoeling is.

Een deelnemer merkt op dat hij een verzamelformulier over de duiding van de agrarische waarden aan TenneT heeft toegestuurd, maar dat er verder geen contact met hem is geweest waaruit blijkt dat deze waarden op de juiste manier worden uitgewerkt. Een vertegenwoordiger van TenneT geeft aan dat hierover wel e-mailcontact is geweest en stelt voor dit onderwerp in een ander gesprek op te pakken en zegt toe hierop terug te komen.

Een andere stakeholder vraagt of aspecten als bodemdaling en droogte bij bodem worden meegenomen. De deelnemer kan deze termen niet terugvinden. Witteveen+Bos antwoordt dat de aspecten bodemdaling en droogte niet separaat zijn meegenomen. Het aspect bodemdaling is onderdeel van het aspect zetting en komt daarin in de beoordeling terug. Bij zettingsgevoelige gebieden is er automatisch meer kans op bodemdaling. Meer informatie is te vinden in de rapportage behorend bij de beoordelingstabel. Dezelfde stakeholder vraagt naar de kabels en leidingen in het zoekgebied. Hierop wordt geantwoord dat deze zijn meegenomen. Een medewerker van Witteveen+Bos geeft antwoord op de vraag in de digitale kaart of de toekomstige windturbines en veiligheidszones worden meegenomen. Hij geeft aan dat alles wat bekend is en is vergund als autonome ontwikkelingen in het onderzoek zijn meegenomen.

Een deelnemer heeft op de digitale kaart de vraag gesteld welke restricties er zijn voor wat betreft verstoring en wat dit betekent voor de totale duur van de uitvoering. Deze deelnemer licht toe dat in bepaalde periodes geen werkzaamheden mogen worden verricht in verband met het broedseizoen en de bruinvis. Aanvullend vraagt deze deelnemer zich af of er een verschil is in de uitvoeringsperiode van de diverse varianten. Deze stakeholder neemt aan dat er in de voorjaarsperiode geen akkergebied wordt omwoeld in verband met de weidevogels. Een medewerker van Witteveen+Bos antwoordt dat het aannemelijk is dat vanuit de Wet natuurbescherming voorschriften en monitoringsverplichtingen worden opgelegd. Wat hiervan de effecten zijn op de uitvoering wordt niet in VAWOZ bekeken. Dat komt pas aan bod in de ruimtelijke procedures die na de verkenning opgestart gaan worden.

Een stakeholder heeft in de digitale kaart de vraag gesteld hoe de locatie van het tracé eruit gaat zien, wat het draagvlak hiervoor is bij bewoners/bedrijven en of dit eventueel gevolgen heeft voor de keuze van het tracé. Zij licht toe dat veel bewoners niet blij zullen zijn met een station. Dit kan wellicht de keuze van het uiteindelijke tracé bepalen. Een medewerker van het ministerie van EZK licht toe dat dit is meegenomen bij het project Net op zee Ten noorden van de Waddeneilanden. Er waren daar drie opties. Bij één locatie was er veel weerstand tegen de stationslocatie omdat deze dicht bij een woonkern en een recreatiegebied lag. De andere opties hadden al meer industrie.

Een deelnemer merkt via de chat op dat op bladzijde 13 van het verslag van de eerste sessie bij punt 6 staat dat er meerdere aspecten voor landbouw worden meegenomen. Die uitwerking heeft hij in deze presentatie niet gezien. Een andere stakeholder noemt dat het van belang is dat de uitwerking van de agrarische waarden voorafgaand aan de keuze voor het voorkeursalternatief plaatsvindt. Dit is bij het project Ten Noorden van de Wadden voortvloeiend uit de VAWOZ niet gebeurd. Er is verschil van mening over het voorkeursalternatief; de optimalisatie van het tracé voelt aldus de deelnemer als een doekje voor het bloeden. Ook geeft deze deelnemer aan dat de landbouw niet betrokken is geweest bij het bepalen van de uitgangspunten en bouwstenen voor de VAWOZ. Landbouw wordt nu, naar mening van deze deelnemer, onvoldoende meegenomen en de vrees is dat landbouw straks onvoldoende zal worden meegewogen. Tot slot is niet te volgen, bijvoorbeeld via conceptrapporten, of dit op de goede

manier gebeurt en of de gevolgen goed in kaart worden gebracht. De zorg wordt uitgesproken dat er straks een conceptrapport ligt waar de landbouw wat van mag vinden; dat is geen prettige manier van samenwerken. EZK antwoordt dat er contact is geweest over hoe de landbouw betrokken kan worden. Graag zou zij in de landbouw werkgroep verder willen uitdiepen hoe de landbouw goed in de VAWOZ kan worden opgenomen en op een manier dat de landbouw daar ook achter kan staan. Wat betreft het proces merkt een andere medewerker van het ministerie van EZK op dat er door middel van de sessies wordt geprobeerd om alle zorgpunten in beeld te krijgen. Waar nodig wordt graag met de landbouw een verdiepend gesprek gevoerd. De EZK medewerker doet de oproep om er gezamenlijk voor te zorgen dat dit verdiepende gesprek ook kan plaatsvinden. Geantwoord wordt dat hier vanuit beide zijden behoefte aan is. Dezelfde stakeholder antwoordt dat dit klopt, maar dat de trein wat hen betreft te snel doorgaat. Wat nu in de tabellen staat over de landbouw, is niet de uitwerking die de landbouw voor ogen heeft.

Een vertegenwoordiger van het ministerie van EZK merkt op dat er verschillende sporen naast elkaar lopen. Dat zijn VAWOZ, het verziltingsonderzoek, het onderzoek naar de optimalisatie van het tracé en het onderzoek naar innovatieve aanlegmethoden voor doorkruising van de Waddenzee. Deze staan niet los van elkaar. Afgesproken is dat de sporen na de zomer bij elkaar worden gebracht. Nieuwe informatie die beschikbaar komt en gericht is op het in kaart brengen van de agrarische waarden ten noorden van de wadden kan ook voor de VAWOZ worden gebruikt en v.v.. De stakeholder antwoordt dat de grondeigenaren nog niet toe zijn aan het verder uitwerken van de agrarische waarden voor het voorkeurstracé; zij willen eerst de keuze en het afwegingskader beter gemotiveerd zien. De stakeholder geeft ook aan dat zijn achterban nog niet toe is aan een gesprek over VAWOZ. We willen het eerst over VAWOZ hebben. Daar spelen al zoveel onderwerpen. Wat betreft de VAWOZ heeft hij voldoende informatie toegestuurd waarmee de aspecten beter kunnen worden geduid dan nu is gedaan.

Afronding

De gespreksleider merkt op dat de minister van EZK in oktober 2021 een keuze maakt over VAWOZ 2030 en welke aanlandingsmogelijkheden daarin kansrijk zijn. Hij vraagt wat de deelnemers de minister daarin vanuit hun perspectief willen adviseren.

Een deelnemer antwoordt dat extra graafwerk dwars door de Waddenzee zoveel mogelijk moet worden vermeden. Hij ondersteunt de woorden van een deelnemer die in de chat schreef dat het om een herhaling van zetten lijkt te gaan. Dit gevoel zal door meer mensen worden gedeeld. Het wordt heel ingewikkeld gemaakt wat betreft de landbouwgronden met de ene partij die wel wil 'dansen' en de andere partij die daar nog niet klaar voor is. Het gevoel bekruipt deze deelnemer dat het een 'spoedje' en een 'moetje' betreft. Daar is bij meerdere partijen wrevel over, licht de deelnemer toe. Een vertegenwoordiger van het ministerie van EZK antwoordt dat het ingewikkelde is dat we bij de Verkenning 2030 wel degelijk te maken hebben met de tijdsdruk van het op tijd halen van de klimaatdoelen voor 2030. Aansluitend op deze verkenning volgt de Verkenning 2030-2040 waar minder tijdsdruk op zit. Dan nemen we bijvoorbeeld ook de mogelijkheden van een energie eiland en interconnectie met het buitenland mee. Dit zijn trajecten waaraan nu al wordt gewerkt, maar pas na 2030 gerealiseerd zullen worden.

De gespreksleider bedankt de deelnemers tot slot voor hun input. Van deze bijeenkomst wordt een verslag gemaakt, dat gepubliceerd zal worden via de website: www.rvo.nl/vawoz. De vervolgsessie staat gepland voor eind juni en hierin staat de afwegingsnotitie centraal. Eventuele vragen kunnen worden gesteld via het e-mailadres vawoz@minezk.nl.

6. Deelsessie Milieu en ruimte op zee en grote wateren

In deze deelsessie werd beoogd dat met stakeholders in te gaan op de aspecten die van belang zijn voor Milieu en ruimte op zee en grote wateren, met als vertrekpunt de aandachtspunten die deelnemers tijdens de eerste sessie op 9 maart hebben genoemd. Tijdens de sessie is een toelichting gegeven op de actuele ontwikkelingen rondom de Waddenzee. Aan de hand van het verkennende onderzoek van Witteveen+Bos is er dieper ingaan op de belangrijkste aandachtspunten die uit de effectenanalyse van de relevante varianten naar voren komen. Aan de deelnemers is gevraagd welke aanvullende aandachtspunten er zijn die van invloed (kunnen) zijn op de slagingskans van tracés en aanlandingen. Ook is gepeild hoe de aanwezige deelnemers het lokale en regionale draagvlak voor (extra) aanlandingen inschatten en hoe dit meegewogen dient te worden in het omgevingsspoor.

De gespreksleider opent de deelsessie Milieu en ruimte op zee en heet de deelnemers welkom. In deze deelsessie gaan de deelnemers dieper in op het aspect 'Milieu en ruimte op zee en grote wateren' en vooral het geven van concrete feedback op de effectbeoordeling die is uitgevoerd door Witteveen+Bos. Berenschot maakt een eindrapportage van alles wat in de omgevingsessies is gewisseld. In juni is dan alle relevante informatie beschikbaar.

Overzicht met reeds geïnventariseerde aandachtspunten

Witteveen+Bos toont de aandachtspunten die naar voren zijn gekomen, mede op basis van de vorige bijeenkomsten, over de specifieke locaties, samen met reeds geïnventariseerde en bekende standpunten uit de omgeving (zie kader en bijlage I). Aan de deelnemers wordt gevraagd of deze standpunten juist zijn opgenomen of dat er een verschuiving heeft plaatsgevonden.

Algemene geregistreerde standpunten omgeving

Eemshaven/Vierverlaten:

- Diverse omgevingspartijen pleiten ervoor om de doelstellingen en uitgangspunten uit de Gebiedsagenda 2050 en de afspraken over hoe om te gaan met natuur in dit gebied te volgen, als ook de governance in het Waddengebied te benutten.
- De algemene houding is om te bundelen met bestaande kabel- en leidingtracés, om negatieve effecten in nog onaangetaste gebieden en hoogwaardige agrarische gronden te beperken/voorkomen. Hierbij is het verzoek om ook goed naar tracés door de Eems te kijken.
- Diverse partijen benadrukken integraliteit: maak integrale afwegingen en betrek daarbij zowel TNW als ook alle benodigde (toekomstige) infrastructuur.
- Ook wordt benadrukt om te kijken naar de cumulatie van ingrepen in het gebied; kijk met een internationale blik naar het gebied en over de Nederlandse grenzen heen.
- Tevens geven partijen aan om ook de samenhang met de toekomstige waterstofeconomie en de ontwikkeling van de CES'sen te onderzoeken

Eemshaven:

- Groot draagvlak / ambitie vanuit de Provincie en GSP voor deze aansluitlocatie vanwege de energiehub ambities, ambities om de haven te verdubbelen en te verduurzamen en daarmee de werkgelegenheid en economische ontwikkelingen in het gebied een impuls te geven.

Vierverlaten:

- Geen draagvlak voor deze aansluitlocatie zolang Eemshaven een optie is.

Zie de **bijlage I** de kaart met de omgevingskennis voor de tracéalternatieven en aanlandroutes van Noord.

Reacties op het beoordelingskader en de kaart

Witteveen+Bos licht hun effectrapportage toe aan de hand van een kaart waarin de drie verschillende tracés en de toelichtingen worden getoond. De gespreksleider nodigt de deelnemers uit om feedback te geven op de door Witteveen+Bos getoonde kaarten en het beoordelingskader. Bij zowel de digitale kaarten als het beoordelingskader worden geen opmerkingen geplaatst door de deelnemers. In het gesprek worden wel diverse zaken genoemd die hieronder zijn beschreven.

Input door de deelnemers

Een deelnemer verwijst naar een de discussie in het plenaire deel over deze drie trajecten. De deelnemer heeft nu geen behoefte om over deze drie trajecten van gedachten te wisselen, zolang andere zaken nog niet zijn uitgezocht, zoals het overleg met Duitsland en Denemarken. De deelnemer pleit ervoor de discussie te pauzeren tot een volgende sessie in juni als er meer inhoudelijk materiaal beschikbaar is. De gespreksleider antwoordt dat het iedere deelnemer vrijstaat wel of geen aanvullende feedback te geven en wijst erop dat het traject zich ten opzichte van maart 2021 in een volgende fase bevindt: de effectbeoordeling.

Een medewerker van Witteveen+Bos vult aan dat het onderzoek zich nu richt op alternatieven en varianten die zij realistisch achten in de versnelling tot 2030. Routes in de Duitse gebieden zijn niet meegenomen, omdat hiervoor nog veel afstemming met Duitse overheden nodig is. Deze routes zullen wel worden onderzocht voor de periode 2030-2040 omdat er meer tijd is voor afstemming. Een vertegenwoordiger van het ministerie van EZK voegt toe dat overleg over mogelijkheden in het gebied met Duitsland op korte termijn is gepland. Berenschot verwacht dat in juni hierover meer informatie beschikbaar is.

Een deelnemer geeft aan het Wozep-overleg (Wind op zee ecologisch programma) te hebben bijgewoond. Daar werden de eerste resultaten gedeeld van de modellen van de ecologische effecten van wind op zee en met name de veelheid aan parken die de komende jaren gepland zijn. Daarin zijn ook de Duitse plannen te zien die in de exclusieve economische zone (EEZ-gebied) windparken willen ontwikkelen. Wat opviel in de modellen is dat voorziene ecologische effecten in de 'Duitse Bocht' bij de uitrol van wind op zee enorm zijn. Dan gaat het om een verveelvoudiging van de primaire productie, tot 75% meer productie. Dat heeft extreme gevolgen voor het ecosysteem aldaar.

Een deelnemer mist onderzoek naar elektromagnetische velden, die mogelijk een barrièrewerking kunnen hebben voor vis(migratie). Varianten lopen door het Borkumse stenengebied, het Waddengebied wat onze visgronden zijn. Sylt is belangrijk (buitengebied) en zal last hebben van de windparken. Een andere deelnemer vindt het moeilijk om nu al te kijken naar dit soort digitale kaarten, terwijl er in dit stadium zo weinig bekend is over de gevolgen van wind op zee voor de ecologie.. De deelnemer heeft begrip dat men vooruitkijkt, maar spreekt wel zijn zorgen uit, omdat gedacht wordt aan processen waarvan we geen idee hebben wat de ecologische gevolgschade zou kunnen zijn.

Een andere deelnemer merkt op dat Huibertgat zo belangrijk wordt gevonden en dat daar flink gebaggerd wordt. De grote vaart gaat door het Riffgat en hij vraagt zich af waarom er zoveel activiteit is rond het Huibertgat. Want nu niet zo belangrijk als vaarweg. Een deelnemer merkt, aansluitend op een andere deelnemer, op dat de focus ligt op huidige tracés waarvoor de ecologische afweging wordt gemaakt. Hij dringt aan op een integrale optiek ten aanzien van techniek, tracés, overleg met Duitsland. Hij pleit er voor goed te luisteren en de zorg die leeft, een plek te geven. Een andere deelnemer is het met de twee voorgaande reacties eens. Hij ergert zich aan de discussie die nu gaande is over een van de belangrijkste natuurgebieden ter wereld.

Er worden ook in de chat zorgen geuit. Een deelnemer uit zijn zorgen dat er bijvoorbeeld een grote opgave ligt om mosselbanken te verbeteren in het Wantij. Toch ziet hij twee tracés door oostpunt Schier en over het Wantij, met een grote kans dat de kabel los komt te hangen. Hij snapt hier niets van.

Een deelnemer reageert hierop en begrijpt dat ingekaderd naar de aanlanding wordt gekeken. Deze deelnemer zou ook integraal willen kijken naar mogelijkheden en de technieken die kunnen worden toegepast. Onderzoek naar techniek staat gepland. Dezelfde deelnemers wijst daarnaast naar de opgaven op het gebied van natuurbescherming (Werelderfgoed Wadden) en de klimaatopgave om de afspraak van Parijs na te kunnen leven. De deelnemer meent dat voor aanlanding van wind op zee gezocht moet worden naar een combinatie om beide opgaves naast elkaar te kunnen uitvoeren. Er moet een belangrijke verbinding zijn tussen wind op zee en de natuur. Vanuit dit oogpunt kan worden gekeken wat er integraal op gebiedsniveau nodig is om de impact van de aanlanding zo klein mogelijk te houden. Hierdoor komt het gebied er uiteindelijk beter uit. De deelnemer roept dan ook op om een soort 'superplus' aan maatregelen in dit gebied te nemen, met een royaal gebaar naar natuurbescherming om een goede verbinding tussen beide opgaves mogelijk te maken.

Een deelnemer stelt in een reactie op de eerdere uitspraken van een andere deelnemer dat hij weet dat, met de detaillering van het voorkeursalternatief van Net Op Zee, doorkruising van Wantij, Schiermonnikoog en de landbouwgrond een enorme opgave is. Bij dit kabeltracé is hij ervan overtuigd dat mitigatie of compensatie niet of nauwelijks mogelijk is. Deze deelnemer pleit voor een andere aanvliegeroute. Vooropgesteld, deze deelnemer onderschrijft de opgave van het Klimaatakkoord. De windparken moeten op een slimme manier aanlanden, zonder dat de Waddenzee de dupe daarvan wordt. Hij pleit ervoor eerst goed te kijken op welke wijze een desastreus tracé voor de landbouw en de Waddenzee kan worden voorkomen. Dan kan de vraag naar het minst schadelijke tracé aan de orde worden gesteld en bepaald worden wat aan mitigatie/compensatie nodig is.

TenneT meldt dat rond het voorkeursalternatief (keuze voor Eemshaven west) met veel partijen, waaronder milieuorganisaties, LTO Noord en regiopartijen is gesproken. Met name belangenpartijen vragen waarom hun zorgen niet zijn meegenomen. TenneT stelt dat, om een compleet beeld te krijgen, het noodzakelijk is om alle zorgen en wensen te horen. De zorgen, moeten zo specifiek mogelijk worden geformuleerd. TenneT is in contact met Liander, dat ten noorden van de Wadden een kabel aanlegt richting Ameland. Liander kijkt in de m.e.r. naar de mogelijkheid mosselbanken te verplaatsen. TenneT vindt het noodzakelijk dat, om de zorgen te kunnen wegnemen, het gesprek moet gaan over de inhoud. De weerstand die bestaat tegen het tracé moet niet de discussie over de zorgen en de wensen overschaduwen.

Een deelnemer stelt dat de Waddenzee ons grootste en belangrijkste natuurlijke natuurgebied is. Toch stelt het PBL dat er nog slechts 40% biodiversiteit aanwezig is. Bij elke volgende ingreep in de Waddenzee wordt gestreefd naar zo min mogelijk schade. Iedere keer wordt toch extra schade aangericht. Hij vindt het nu tijd om 'nee' te zeggen en een goed beleid te gaan voeren. Alle cumulatieve effecten van de ingrepen in de Waddenzee moeten worden meegenomen in het onderzoek, beginnend bij de aanleg van de Afsluitdijk

Een deelnemers pleit voor aansluiting van VAWOZ op de ecologische informatie uit Wind op Zee Ecologisch Programma (WOZEP) en juist in dit gebied eerst op de rem te trappen. Een andere stakeholder vult de opmerkingen van de bovenstaande deelnemer aan. De eerste resultaten van het ecologisch onderzoek WOZEP zijn getoond van de koppeling van een aantal modellen die in kaart brengen wat systeemeffecten zijn op onder andere waterstromen, stratificatie van de uitrol van windenergie. Er is echter meer onderzoek nodig om de uitkomsten van deze modellen te verifiëren. De deelnemer verwacht dat nog een aantal jaren zal duren voordat er meer bekend is. Maar ondertussen is er ook een klimaatopgave in te vullen en een CO₂-reductie te realiseren. Grootschalige uitrol van zon op land is geen optie. Hoe vervelend ook, we moeten dóór, wordt gesteld. De uiteindelijke afweging ligt bij het Kabinet.

Een stakeholder hoort de wens voor een meer integrale blik, en hoopt dat de projectorganisatie dit ter harte neemt – als reactie op een verzoek voor 'fact finding' en informatie ophalen hoe VAWOZ als professionals tegen het gebied aankijken. Wat deze deelnemer betreft zijn dit parallelle sporen en is het onmogelijk om in bijeenkomsten als deze, snel te reageren wat er ontbreekt. De deelnemer wil meer tijd als stakeholder om het gesprek op inhoud met elkaar te voeren. Het zijn grote m.e.r.-achtige operaties met een enorme impact. De deelnemer noemt de analyse van Witteveen+Bos met plussen en minnen flinterdun. De gespreksleider wijst erop dat de analyse van Witteveen+Bos is gebaseerd op achterliggend materiaal. Witteveen+Bos heeft grondig onderzoek gedaan.

Een medewerker van de Kustwacht meldt dat de Kustwacht vanuit het oogpunt scheepvaart(veiligheid) weinig impact verwacht van de drie onderzochte tracés. Met betrekking tot de lange tracés Den Helder en IJmuiden, ziet de Kustwacht aanzienlijke risico's voor scheepvaart(veiligheid) op korte en lange termijn.

Op de vraag naar openstaande vragen en opmerkingen laat de gespreksleider via de digitale kaarten zien wat in de effectenbeoordelingen op hoofdlijnen is gedaan. Per tracé wordt per aspect onderzocht wat het effect is.

De gespreksleider constateert dat het dilemma tussen de urgentie van voorliggende opgaven en de wens voor een bestuurlijke afweging en een meer integraal beeld duidelijk naar voren zijn gebracht. Hier zal in de bijeenkomst op 28 april met het Omgevingsberaad Waddengebied verder over doorgesproken kunnen worden. Intussen gaat het onderzoek door. Een vertegenwoordiger van het ministerie van EZK geeft aan dat de geuite zorgen en de behoefte aan een integrale aanpak mee neemt en hier zeker ook op 28 april over van gedachten zal worden gewisseld.. 28 april is een belangrijk moment voor het vervolgproces. EZK neemt deze zorgen zeker serieus.

. Een deelnemer stelt dat kennis delen midden in het omgevingsproces VAWOZ het primaire doel is van deze bijeenkomsten. Hij benadrukt dat al een aantal jaren naar dit gebied wordt gekeken. Vertragen van het proces kan schadelijk zijn voor het halen van de klimaatopgaven. Het is noodzakelijk om de beide opgaven milieu en klimaat te verbinden en te kijken wat daarvoor nodig is.

Afronding

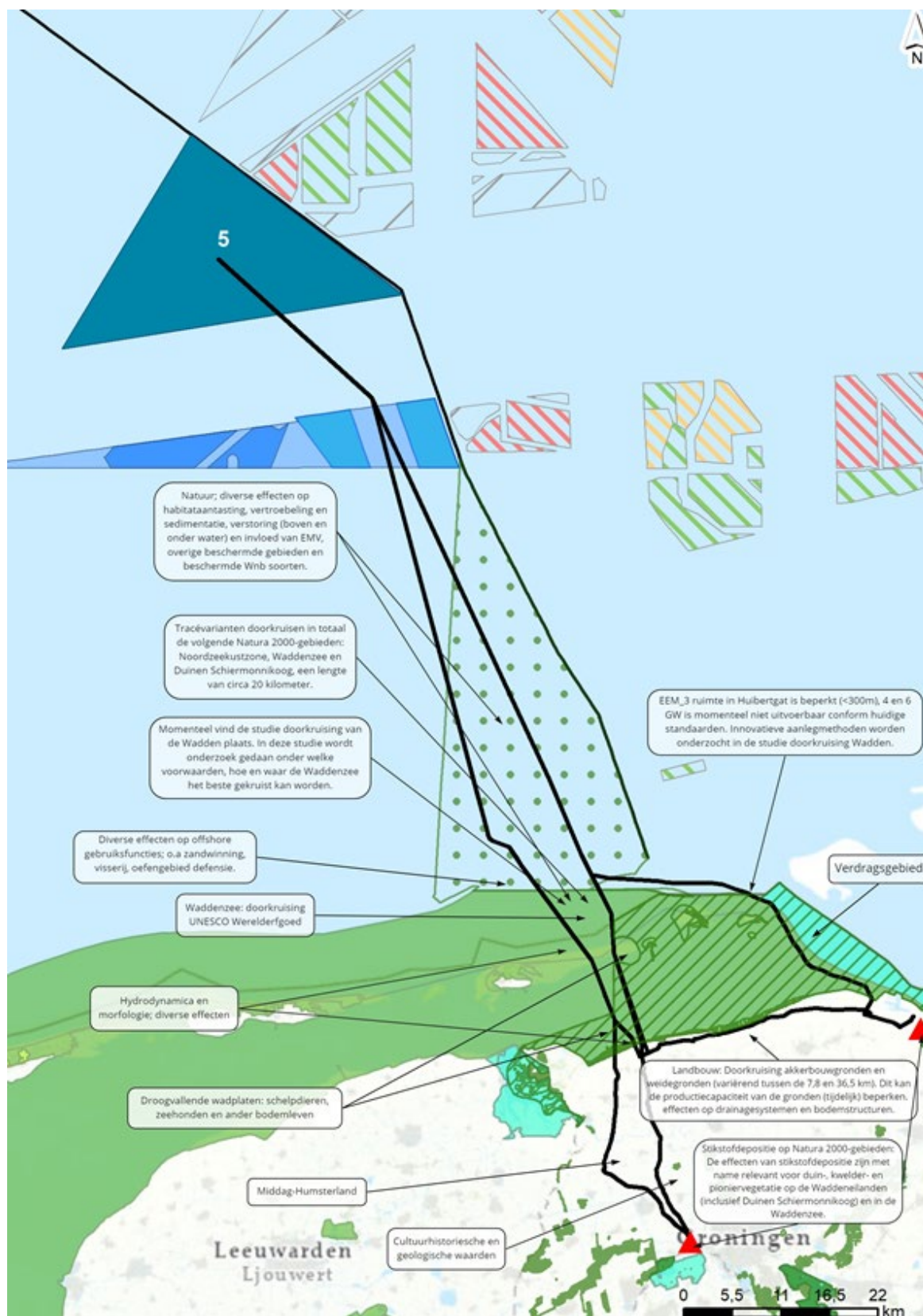
De gespreksleider van Berenschot rondt de deelsessie af. De deelnemers worden bedankt voor hun inbreng, en worden uitgenodigd voor de vervolgbijeenkomst die in juni 2021 zal worden georganiseerd. Tot slot wordt toegelicht dat medio mei de verslagen van deze bijeenkomst en de parallelsessies gepubliceerd zullen worden via de website: www.rvo.nl/vawoz.

7. Overzicht deelnemende partijen

ANWB
Berenschot
Gasunie
Gemeente Groningen
Gemeente Het Hogeland
Groningen Seaports
Havenbedrijf Den Helder
Kustwacht
LTO Noord
Ministerie van EZK
Ministerie van IenW
Ministerie van LNV
Natuur en Milieufederatie Groningen
Natuurmonumenten
Nederlandse Akkerbouw Vakbond
Nogepa
NVDE
Omgevingsberaad Waddengebied
Provincie Fryslân
Provincie Groningen
Rijkswaterstaat
RWE
Staatsbosbeheer
Stichting De Noordzee
Stichting La Mer
TenneT
Visserijorganisatie 'Hulp in nood' / 'ons belang'
Waddenacademie
Waddenvereniging
Waddenzeehavens
Wadvaarders en Verbond Vaarrecreatie Waddenzee
Waterschap Noorderzijlvest
Witteveen+Bos

Bijlage

Figuur 4: Omgevingskennis tracéalternatieven en aanlandrouter Noord

Berenschot

Bij vragen of opmerkingen over dit verslag kunt u contact opnemen via VAWOZ@minezk.nl

Berenschot B.V.

Van Deventerlaan 31-51, 3528 AG Utrecht

Postbus 8039, 3503 RA Utrecht

030 2 916 916

www.berenschot.nl

[fb.com/berenschot](https://www.facebook.com/berenschot)